

Magdalena Trzpił

Bezpieczeństwo arsenału jądrowego Pakistanu

W ostatnich miesiącach wiodące światowe ośrodki analityczne i eksperci zajmujący się problematyką proliferacji broni masowego rażenia wyrażają wątpliwości w sprawie bezpieczeństwa arsenału jądrowego Pakistanu.¹ Obawy te związane są z postępującą rebelią talibów i rozszerzeniem obszaru ich aktywności poza plemienne terytoria Pasztunów. Charakter konfliktu oraz szereg czynników wewnętrznych i regionalnych warunkują obecnie niewielkie szanse na zwycięstwo sił rządowych w walce z ekstremistami. Stąd rozpatrywane są możliwości i konsekwencje ewentualnego przejęcia kontroli nad państwem przez talibów.

Największe obawy budzi przyszłość pakistańskiej broni jądrowej i skutki potencjalnego uzyskania jej przez ugrupowania dżihadystyczne, np. Al-Kaidę. Społeczność międzynarodowa stanęłaby wówczas przed największym zagrożeniem dla bezpieczeństwa globalnego od momentu zakończenia „zimnej wojny”.

SYSTEM ZABEZPIECZEŃ ARSENAŁU NUKLEARNEGO PAKISTANU

Funkcjonujący obecnie mechanizm zabezpieczeń, rozwoju i użycia arsenału jądrowego Pakistanu został stworzony z inicjatywy byłego prezydenta Paki-

stanu gen. Perweza Musharrafa w 2000 r. Miał on za zadanie włączenie instytucji cywilnych do systemu ochrony broni i instalacji nuklearnych. Nadal jednak **to wojsko sprawuje niemal pełną kontrolę nad arsenałem jądrowym.**²

Mechanizm dowodzenia i kontroli broni nuklearnej Pakistanu oparty jest na tzw. systemie C4-I2-SR.³ Wprowadza on sieciocentryczny model zarządzania arsenałem, chroniąc go jednocześnie przed zagrożeniami charakterystycznymi dla współczesnych działań zbrojnych, np. atakami cybernetycznymi. C4-I2-SR składa się z 3 poziomów instytucjonalnych.

¹ Zob. m.in.: B. Riedel, *Pakistan and the bomb*, *The Wall Street Journal*, 30.05.2009, <http://online.wsj.com/article/SB10001424052970203658504574191842820382548.html> S.R. David, *The Nightmare Scenario*, *Foreign Policy*, V/2009, http://www.foreignpolicy.com/story/cms.php?story_id=4932; Shaun Gregory, *The Terrorist Threat to Pakistan's Nuclear Weapons*, *CTS Sentinel*, VII/2009, Vol. 2, Issue 7.

² S. Gregory, *The Terrorist Threat to Pakistan's Nuclear Weapons*, *CTS Sentinel*, VII/2009, Vol. 2, Issue 7.

³ C4-I2-SR (*command, control, communication, computers, intelligence, information, surveillance and reconnaissance* – dowodzenie, kontrola, komunikacja, technologia komputerowa, wywiad, informacja, obserwacja i rozpoznanie). P.K. Kerr, M.B. Nikitin, *Pakistan's Nuclear Weapons: Proliferation and Security Issues*, *Congressional Research Service*, 12/06/2009, <http://www.fas.org/sgp/crs/nuke/RL34248.pdf>, s. 6.

Pierwszym z nich jest Dowództwo Narodowe (*National Command Authority*, NCA) – główny organ decyzyjny odpowiedzialny za politykę, pozyskiwanie, planowanie i użycie broni jądrowej. Zasiadają w nim m.in. prezydent, premier i szef połączonych sztabów. NCA dzieli się następnie na Komitet Kontroli Zastosowania (*Employment Control Committee*, ECC), którego obowiązki dotyczą kwestii polityki i strategii narodowej, oraz Komitet Kontroli Rozwoju (*Development Control Committee*, DCC), zajmujący się sprawami na poziomie taktycznym i operacyjnym.⁴

Drugi poziom obejmuje Sekcję Planowania Strategicznego (*Strategic Plans Division*, SPD), która podlega NCA. SPD opowiada za zabezpieczenie arsenału jądrowego i nadzór nad cywilnymi instalacjami atomowymi oraz kształtowanie polityki Pakistanu w obszarze broni nuklearnej.

Ostatni, trzeci poziom stanowią Dowództwa Sił Strategicznych (*Strategic Forces Commands*, SFC). Wyodrębniono w nich kierownictwa nad poszczególnymi rodzajami sił zbrojnych: wojskami lądowymi, siłami powietrznymi i marynarką. Do ich kompetencji należą szkolenie, kontrola techniczna i sprawy administracyjne. Zwierzchnictwa sił

strategicznych podlegają – w kwestiach operacyjnych – NCA.⁵

Po zamachach terrorystycznych na Stany Zjednoczone z 11 września 2001 r. Pakistan wprowadził dodatkowe zabezpieczenia instalacji jądrowych, zarówno cywilnych, jak i militarnych. Obejmują one m.in. okresowe kontrole wszystkich instytucji, obiektów i pracowników sektora nuklearnego, monitoring granic państwa ukierunkowany na przeciwdziałanie proliferacji oraz stworzenie centrów koordynacyjnych i jednostek szybkiego reagowania, przygotowanych do przejęcia skradzionych materiałów radioaktywnych, czy też unieszkodliwienia ładunków zawierających niebezpieczne substancje (głównie tzw. brudnych bomb). Ponadto, Pakistan stosuje typowe dla państw posiadających broń jądrową środki ostrożności, takie jak odrębne przechowywanie głowic i środków ich przeniesienia (zgodę na uzbrojenie raket wydaje jedynie NCA w przypadku wysokiego zagrożenia dla bezpieczeństwa kraju)⁶ czy system zabezpieczeń ładunków⁷, wzorowany prawdopodobnie na amerykańskim rozwiązaniu PALs.⁸

Część z tych inicjatyw została wdrożona przy współpracy z Międzynarodową Agencją Energii Atomowej i Stanami Zjednoczonymi. Szczególną uwagę po-

⁴ *Pakistan: Nuclear Security and the U.S. Strategy for Southwest Asia*, Stratfor, 12.05.2009, http://www.stratfor.com/analysis/20090512_pakistan_nuclear_security_and_u_s_strategy_southwest_asia

⁵ Tamże.

⁶ F.H. Khan, *Nuclear Security In Pakistan: Separating Myth from Reality, Arms Control Today*, VII/VIII 2009, http://www.armscontrol.org/act/2009_07-08/khan

⁷ *Pakistan: Nuclear Security and the U.S. Strategy for Southwest Asia*, op. cit.

⁸ System PALs (*Permissive Action Links*) to obwód elektryczny ładunku jądrowego, który umożliwia „włączenie” głowicy. Jest zabezpieczony przed wyjęciem. PALs uruchamiany jest przez wprowadzenie wieloliterowego kodu – błędna konfiguracja klucza powoduje zniszczenie obwodów, co wyklucza uzbrojenie ładunku jądrowego. Zob.: *100 mln USD na ochronę pakistańskiej broni atomowej, Altair*, 02.01.2008, <http://www.altair.com.pl/start-608>

święca się w tej kwestii kooperacji między Islamabadem i Waszyngtonem. **USA jeszcze przed inwazją na Afganistan w 2001 r. rozpoczęły negocjacje z Pakistanem w sprawie udziału amerykańskich techników we wzmacnianiu systemu zabezpieczeń instalacji jądrowych.** Było to wynikiem powszechnych obaw, że część pakistańskiej armii może zdecydować się na pomoc afgańskim talibom lub innym ekstremistom muzułmańskim w rozpoczynającej się wówczas międzynarodowej wojnie z terroryzmem.⁹ Gen. P. Musharraf, według oficjalnych źródeł, nie zgodził się na wstęp Amerykanów do pakistańskich laboratoriów ani obiektów nuklearnych. Brak jest jednoznacznego potwierdzenia przekazania Islamabadowi systemu PALs.¹⁰ Wiadomo natomiast, że Stany Zjednoczone udzieliły pomocy w szkoleniach personelu, tworzeniu systemów alarmowych oraz wyposażeniu pakistańskich jednostek specjalnych, odpowiedzialnych za zabezpieczenie broni jądrowej. W latach 2001-2007 Waszyngton przeznaczył łącznie 100 mln USD na wsparcie Pakistanu w ochronie instalacji nuklearnych.¹¹

GŁÓWNE ZAGROŻENIA DLA BEZPIECZEŃSTWA ARSENAŁU JĄDROWEGO

Eksperti zwracają uwagę, że pomimo wielowarstwowego systemu zabezpieczeń arsenału jądrowego, Islamabad zdaje się nie w pełni dostrzegać zagrożenia związane z destabilizacją państwa, radykalizacją społeczeństwa i silnymi tendencjami antyrządowymi czy antyamerykańskimi. Władze pakistańskie większą uwagę przywiązują do utajnienia postępów programu czy lokalizacji materiałów nuklearnych, by ograniczyć wiedzę innych państw w tym obszarze. **Fizyczna ochrona instalacji, laboratoriów i transportów materiałów wydaje się mieć w systemie zabezpieczeń drugorzędne znaczenie.** Ułatwia to potencjalne wyniesienie niebezpiecznych substancji przez pracowników cywilnych czy wojskowych, dotkniętych procesem radykalizacji lub sympatyzujących z rebeliantami. **Stąd prawdopodobieństwo kradzieży materiałów nuklearnych czy przekazanie technologii uważane jest w Pakistanie za wyższe, niż w innych krajach.**¹²

⁹ Współpraca między Waszyngtonem a Islamabadem w ochronie arsenału jądrowego Pakistanu została opisana w głośnym raporcie New York Timesa z listopada 2007 r. Jego publikacja była wstrzymywana przez kilka lat przez Biały Dom. Zob.: D.E. Sanger, W.J. Broad, *U.S. Secretly AIDS Pakistan In Guarding Nuclear Arms*, *The New York Times*, 18.11.2007, <http://www.nytimes.com/2007/11/18/washington/18nuke.html>

¹⁰ Przekazanie tego typu systemu jest niezgodne zarówno z prawodawstwem USA, jak i układem NPT o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej, zabraniających międzynarodowej współpracy w pracach nad arsenałem nuklearnym. Niemniej, Stany Zjednoczone dwukrotnie omijały te wytyczne: w przypadku Francji i Rosji (zob.: D.E. Sanger, W.J. Broad, *op. cit.*). Oficjalnie Waszyngton nie przyznał się do zastosowania podobnego rozwiązania w Pakistanie (zob.: S. Otterman, *Controls on Pakistan's Nuclear Technology*, Council on Foreign Relations, 20.02.2008, <http://www.cfr.org/publication/7742/>). Poniekąd potwierdził to jednak były zastępca Sekretarza Stanu Richard Armitage (pełniący tę funkcję w latach 2001-2005), wypowiadając się na temat współpracy z pakistańskim personelem w kwestii zaawansowanych systemów zabezpieczeń (zob.: P.K. Kerr, M.B. Nikitin, *op. cit.*)

¹¹ D.E. Sanger, W.J. Broad, *op. cit.*

¹² R. Mowatt-Larssen, *Nuclear Security in Pakistan: Reducing the Risks of Nuclear Terrorism*, *Arms Control Today*, VII/VIII 2009, http://www.armscontrol.org/act/2009_07-08/Mowatt-Larssen

Oskarżenia te nie mają jedynie wymiaru teoretycznego. Należy w tym miejscu przypomnieć działalność Abdula Q. Khana, twórcy pakistańskiej bomby jądrowej, który przekazywał technologie nuklearne do Korei Północnej, Iranu i Libii. Z kolei organizacja Umma-Tameer-e-Nau (UTN), założona przez naukowców pracujących przy programie atomowym Pakistanu, miała ścisłe powiązania z talibami i Al-Kaidą. Była to pierwsza na skalę światową grupa stworzona w celu zaopatrywania ugrupowań terrorystycznych i ekstremistycznych w broń masowego rażenia. Szef UTN, **Bashiruddin Mahmud, pod którego kontrolą znajdował się reaktor w Khushab miał, na polecenie Osamy bin Ladena, stworzyć bombę jądrową.**¹³ Przywódca Al-Kaidy nadal za jeden z priorytetów uważa pozyskanie dostępu do pakistańskiej broni jądrowej oraz wykorzystanie jej przeciwko USA i ich sojusznikom.¹⁴

Po odkryciu działalności A.Q. Khana i UTN wojsko wprowadziło, wzorowany na rozwiązaniu amerykańskim, Program Wiarygodności Personelu (*Personel Reliability Program*, PRP). Obejmuje on wszystkich wojskowych, wyznaczonych do zabezpieczania broni jądrowej, w tym członków wspomnianej wcześniej Sekeji Planowania Strategicznego i wywiadu pakistańskiego (*Inter-Services Intelligence*, ISI).¹⁵ **Program selekcjonuje pracowników poprzez ocenę ich**

ewentualnych powiązań z ekstremistami, podejrzanych kontaktów z obywatelami, podatności na uzależnienie od narkotyków czy potencjalnych zaburzeń psychicznych. Oficerowie chroniący arsenał nuklearny wybierani są zazwyczaj jedynie spośród kandydatów pochodzących z prowincji Pendżab – gdzie ekstremizm religijny i poparcie dla talibów jest słabsze. Pomimo podjęcia tego typu kroków analitycy zwracają uwagę, iż radykalizacja niektórych wojskowych, a w szczególności przedstawicieli ISI, jest na tyle silna i głęboko zakorzeniona, że niemożliwe jest całkowite wyeliminowanie groźby przekazania technologii czy materiałów nuklearnych ekstremistom muzułmańskim.¹⁶

Zagrożenie dla bezpieczeństwa arsenału jądrowego Pakistanu dostrzegane jest także w rozmieszczeniu instalacji nuklearnych – ulokowano je przede wszystkim na północy i zachodzie państwa.¹⁷ Obecnie, tereny te (czyli Północno-Zachodnia Prowincja Graniczna i Federalnie Administrowane Terytoria Plemienne) objęte są aktywnością talibów oraz innych grup rebelianckich, przestępczych czy terrorystycznych. Wzrosło tym samym ryzyko ataków na instalacje nuklearne ze strony sił antyrządowych. Przypuszcza się, że w ostatnich latach doszło przynajmniej do 3 zamachów terrorystycznych na obiekty jądrowe: w 2007 r.

¹³ Tamże.

¹⁴ B. Riedel, *Trieste, Al Qaeda and the Stakes in Afghanistan and Pakistan*, The Brookings Institution, 24.06.2009, http://www.brookings.edu/opinions/2009/0624_triESTE_riedel.aspx

¹⁵ S. Gregory, *op. cit.*

¹⁶ Tamże.

¹⁷ *Expansion at Pakistan's Nuclear Sites*, Institute for Science and International Security, V/2009, <http://www.carnegieendowment.org/publications/?fa=view&id=23133&prog=zgp&proj=znpp>

Mapa 1. Obiekty nuklearne Pakistanu zaatakowane przez talibów i Al-Kaidę

Źródło: Opracowanie własne na podst.
<http://www.debka-net-weekly.com/pics/pakistanNuclear.jpg>

w Sargodha i Kamra¹⁸ oraz w 2008 r. w Wah¹⁹ (Mapa 1). Były one jednak nieskuteczne. **Pakistańskie władze zaprzeczyły informacjom odnośnie ataków talibów i Al-Kaidy na infrastrukturę nuklearną.**²⁰

Kolejne niebezpieczeństwo dostrzegane jest w dynamicznym rozwoju programu nuklearnego Pakistanu. Od momentu pierwszego testu w 1998 r. liczba głowic podwoiła się i obecnie szacowana jest na ok. 100. W najbliższych latach Islamabad planuje także uruchomienie produkcji wzbogacanego plutonu, co obok pozyskiwanego obecnie materiału rozszczepialnego z uranu, pozwoli na znaczące przyspieszenie rozbudowy arsena-

łu jądrowego.²¹ Pakistan prowadzi jednocześnie intensywne prace nad środkami przenoszenia głowic, m.in. raketami średniego zasięgu. **Rozwój programu nuklearnego budzi obawy, szczególnie w okresie silnej destabilizacji regionu, ponieważ jednocześnie wzrasta ryzyko proliferacji komponentów i technologii jądrowych.**²² Wątpliwości wobec polityki Islamabadu wzmacnia dodatkowo fakt, iż Pakistan nie jest stroną układu NPT o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej.

PODSUMOWANIE

W ostatnich latach Islamabad znacząco wzmocnił system zabezpieczeń arsenału jądrowego. Położenie geopoliti-

¹⁸ B. Roggio, *Al-Qaeda, Taliban targeting Pakistani nuclear sites*, *The Long War Journal*, 11/12/2007, http://www.longwarjournal.org/archives/2007/12/al_qaeda_taliban_tar.php

¹⁹ S. Gregory, *op. cit.*

²⁰ D. Walsh, *Pakistan denies al-Qaida targeting nuclear facilities*, *The Guardian*, 12.08.2009, <http://www.guardian.co.uk/world/2009/aug/12/pakistan-nuclear-al-qaida>

²¹ R. Mowatt-Larssen, *op. cit.*

²² E. Schmitt, D.E. Sanger, *U.S. Says Pakistan Made Changes to Missiles Sold for Defense*, *The New York Times*, 30.08.2009, <http://www.nytimes.com/2009/08/30/world/asia/30missile.html>

tyczne Pakistanu, w tym szczególnie tocząca się wojna w Afganistanie, wymagają jednak nadzwyczajnych środków ostrożności. Z tych względów, **obawy międzynarodowe o bezpieczeństwo materiałów nuklearnych należy uznać za częściowo uzasadnione**. Z drugiej strony, okazywanie niepełnego zaufania sojuszników Pakistanu, a szczególnie USA, w kwestii tak drażliwej dla Islamabadu jak ochrona arsenału jądrowego, może doprowadzić do kolejnych napięć, a w konsekwencji utrudnić współpracę Islamabadu i Waszyngtonu w procesie stabilizacji regionu.

Niezależnie od stopnia kontroli Islamabadu nad arsenałem jądrowym, postępująca destabilizacja Pakistanu postrzegana jest obecnie jako jedno z największych – o ile nie największe – zagrożeń dla bezpieczeństwa międzynarodowego. Pesymistyczne scenariusze, odnoszące się do uzyskania przez Al-Kaidę materiałów nuklearnych, wskazują właśnie na Pakistan jako źródło ich pochodzenia. Ograniczenie tego niebezpieczeństwa byłoby możliwe m.in. poprzez zacieśnienie współpracy Islamabadu ze Stanami Zjednoczonymi, czy też udostępnienie sojusznikom informacji odnośnie programu jądrowego (np. lokalizacji instalacji, co pozwoliłoby na ich zniszczenie w sytuacji wysokiego ryzyka). Niemniej, całkowita eliminacja zagrożenia wydaje się niemożliwa.

Należy ponadto podkreślić, że postrzeganie Pakistanu jako kraju podatnego na działania proliferacyjne wynika nie tyle z bezpośrednich obaw o stan zabezpieczeń arsenału jądrowego, ile z umniejszania przez Islamabad roli zagrożeń wewnętrznych. Siły bezpieczeń-

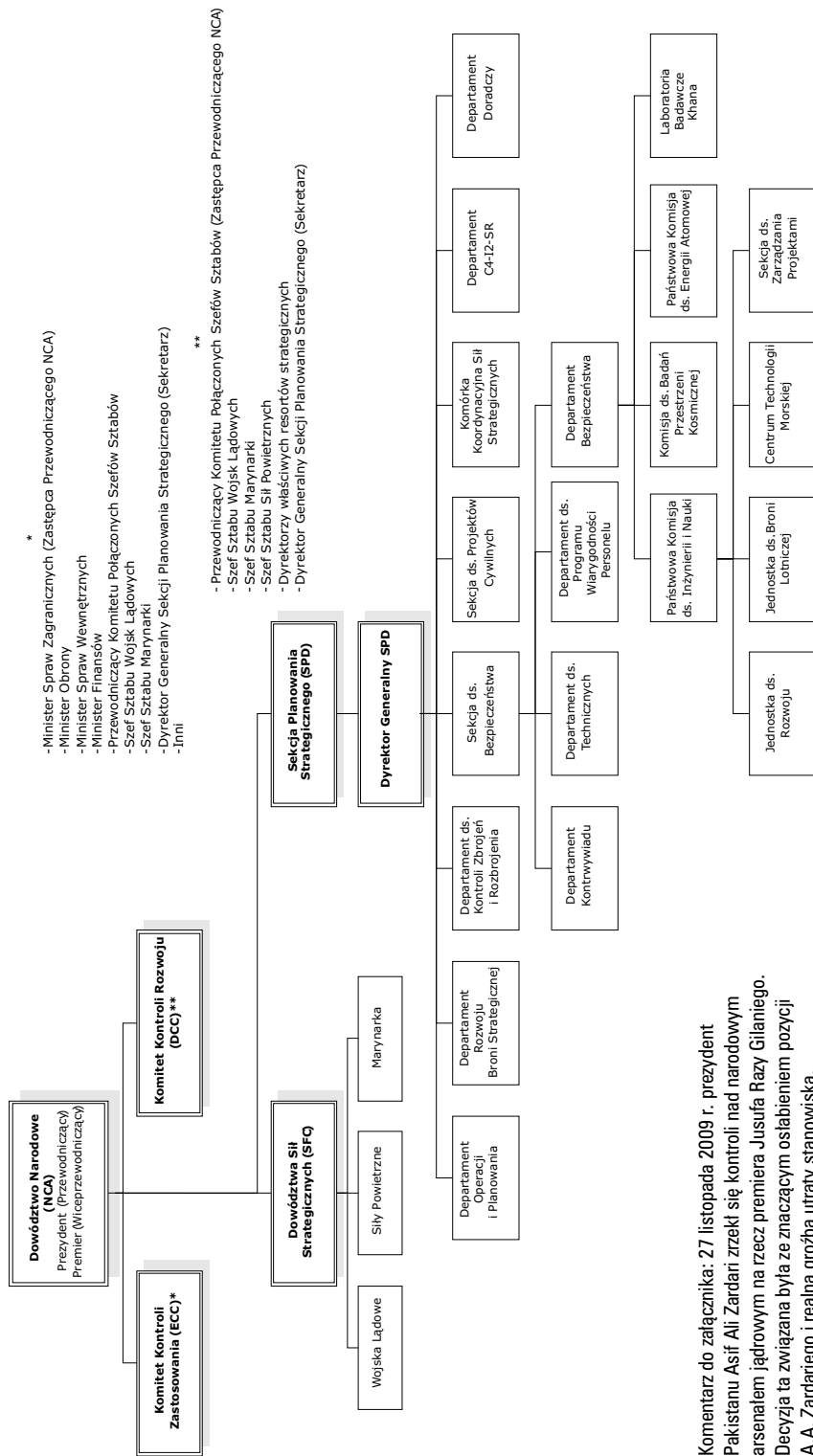
stwa tradycyjnie nastawione są na obronę państwa przed głównym wrogiem Pakistanu – Indiami, co utrudnia walkę z negatywnymi zjawiskami wewnątrz kraju. Z tych względów, **zarówno dla stabilizacji regionu, jak i ograniczenia wątpliwości związanych z bezpieczeństwem pakistańskiej broni nuklearnej, kluczowe znaczenie ma unormowanie stosunków między Islamabadem a New Delhi.**

Pakistańskie siły zbrojne będą dążyć do osiągnięcia jak najwyższego poziomu zabezpieczeń arsenału jądrowego. Broń nuklearna jest najmocniejszym gwarantem bezpieczeństwa dla Pakistanu, szczególnie w kontekście długoletniego konfliktu z Indiami. Stąd, pomimo podejrzeń o kontakty dowódców wojskowych czy oficerów wywiadu z ekstremistami muzułmańskimi, od rozpoczęcia programu jądrowego armia przywiązywała wyjątkową wagę do ochrony instalacji nuklearnych. **Nie wskazuje na to, aby w najbliższej przyszłości doszło do zmiany w tej kwestii.**

Przejęcie władzy w Pakistanie przez talibów wydaje się obecnie nierealne, biorąc pod uwagę spodziewaną reakcję USA w sytuacji zagrożenia. Zakładając jednak, że taki scenariusz jest możliwy, mało prawdopodobne jest, by talibowie zdecydowali się na użycie broni jądrowej przeciwko wrogim państwom, czy nawet przekazanie jej ugrupowaniu terrorystycznemu. Arsenaal nuklearny pełniłby bowiem funkcję odstraszającą dla potencjalnych agresorów i ograniczałby w znaczący sposób jakiegokolwiek zagrożenie próbą obalenia reżimu talibów.

Załącznik nr 1. Ramy instytucjonalne zabezpieczeń i kontroli arsenału jądrowego Pakistanu

(opracowanie własne na podst. Pakistan: Nuclear Security and the U.S. Strategy for Southwest Asia, Stratfor, 12.05.2009, http://www.stratfor.com/analysis/20090512_pakistan_nuclear_security_and_us_strategy_southwest_asia)

Komentarz do załącznika: 27 listopada 2009 r. prezydent Pakistanu Asif Ali Zardari zrzekł się kontroli nad narodowym arsenałem jądrowym na rzecz premiera Jusufa Razy Gilaniego. Decyzja ta związana była ze znaczącym osłabieniem pozycji A.A. Zardariego i realną groźbą utraty stanowiska.